

Minister van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties
Mw. drs. K.H. Ollongren
Postbus 20011
2500 EA 'S-GRAVENHAGE

Datum
29 juli 2021
Kenmerk
TRE/U202100687
Telefoon
070 373 8393
Bijlage(n)
-

Onderwerp

Adviesaanvraag over het ontwerpbesluit Tijdelijk
experimentenbesluit nieuwe stembiljetten

Geachte mevrouw Ollongren,

U hebt de VNG en NVVB ter advisering het ontwerpbesluit Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten (hierna: het ontwerpbesluit) voorgelegd. Graag maken wij gebruik van de mogelijkheid om op dit ontwerpbesluit te reageren.

Wij staan overwegend positief tegenover het ontwerpbesluit, maar hebben er enkele opmerkingen en aandachtspunten bij. Wij lichten ons standpunt hieronder nader toe.

Voorstander van nieuw model stembiljet

Wij zijn al lange tijd warm pleitbezorger van de invoering van een nieuw model stembiljet dat makkelijker, sneller en ook elektronisch telbaar is. Ook bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezing bleek weer dat het huidige stembiljet zowel voor stembureauleden als voor veel (groepen) kiezers lastig hanteerbaar is. De grootte van het huidige stembiljet vergroot de kans op fouten bij de telling. Het huidige stembiljet is bovendien niet elektronisch telbaar. Met het oog op de bevordering van de kwaliteit van het stem- en telproces is het van belang om stappen te zetten naar een beter en handzamer stembiljet.

Om die redenen juichen wij het van harte toe dat er experimenten met een nieuw stembiljet worden gehouden. Wij dringen er daarom ook op aan het voornemen daadwerkelijk ten uitvoer te brengen om bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2022 te experimenteren met het model 'stembiljet met partijen en kandidaatnummers'.

Geen gordijn in stemhokje

Wij kunnen ons, op één uitzondering na, goed vinden in het gepresenteerde model stembiljet en de manier waarop de kiezer daarmee zijn stem uitbrengt. De uitzondering betreft het voorschrift om de

stembokjes te voorzien van een gordijn (artikel 5). Volgens de toelichting is een gordijn nodig om te voorkomen dat het voor andere in het stemlokaal aanwezigen (stembureauleden en kiezers) zichtbaar is welke keuze de kiezer maakt op het stembiljet en welke pagina in het overzicht van de kandidatenlijsten de kiezer bekijkt (p. 4 en 8). Wij achten deze argumentatie voor het plaatsen van een gordijn in het stembokje volstrekt onvoldoende in het licht bezien van de huidige situatie. Er hangt nu geen gordijn voor het stembokje, omdat zichtbaar moet zijn wat een kiezer in het hokje doet. Zo kan worden voorkomen dat meerdere mensen in een stembokje zijn of sprake is van dwang. Volgens de Kieswet moet daarom de toegang tot de stembokjes zichtbaar zijn voor het publiek. Tegelijkertijd wordt het stemgeheim gewaarborgd doordat de stembokjes op minimaal twee meter afstand moeten staan van de tafel van de stembureauleden.

Niet valt in te zien waarom het nieuwe stembiljet of het raadplegen van het overzicht met de kandidatenlijsten aanleiding geeft de huidige waarborgen van het stemgeheim anders te waarderen. Zo is het nieuwe stembiljet aanmerkelijk kleiner dan het exorbitante en in de praktijk moeilijk hanteerbare formaat van het huidige stembiljet. Daardoor is minder makkelijk dan nu te zien waar precies de kiezer op het stembiljet de stipjes rood maakt (links helemaal boven, rechts onderaan, in het midden, etc.). Bovendien zal het van korte afstand zeer lastig te zien zijn welke pagina('s) van de kandidatenlijst de kiezer precies bekijkt.

Het stemgeheim komt naar ons oordeel dan ook in de nieuwe situatie geenszins in het gedrang. Er bestaat daarmee geen rechtvaardiging om af te wijken van artikel J16, tweede lid, Kieswet en het zicht op het stembokje te ontnemen. Daarmee bestaat er evenmin een rechtvaardiging voor de extra belasting die deze maatregel voor gemeenten oplevert en de extra kosten die ermee gepaard gaan. De maatregel is onnodig en onwenselijk. Deze maatregel leidt in plaats daarvan mogelijk alleen maar tot discussies en oponthoud in het stemlokaal. Want wat te doen als de kiezer besluit het gordijn open te laten? Moet de voorzitter dan ingrijpen en het gordijn (laten) sluiten?

Gelet op het belang van volledige transparantie van de handelingen van de kiezer in een stembokje en het feit dat het stemgeheim hier niet in gevaar komt, adviseren wij met klem om de bepaling om het stembokje te voorzien van een gordijn te schrappen.

Experimenteren met één model voorlopig aanvaardbaar

Het ontwerpbesluit is beperkt tot experimenten met één model, terwijl u in de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel aankondigde tegelijkertijd experimenten uit te willen voeren met twee modellen. Het zou dan naast dit zogenoemde 'model 2' gaan om het model stembiljet per partij met namen van kandidaten ('model 1'). De toelichting bij het ontwerpbesluit zwijgt over de beperking tot experimenten met één model. In de Nota n.a.v. het verslag bij het wetsvoorstel lezen wij evenwel dat er meer tijd nodig is voor het ontwikkelen van de uitstalling ten behoeve van de stembiljetten die nodig is voor model 1. De regering vindt dat niet moet worden gewacht totdat bij één verkiezing met beide modellen kan worden geëxperimenteerd.

Gelet op de urgentie om een nieuw model stembiljet te gebruiken, kunnen wij deze keuze op zichzelf goed billijken.

Wel was het voorstelbaar geweest dat het ontwerpbesluit alvast een regeling had bevat voor beide modellen stembiljet waarbij de bepalingen over model 1 dan later in werking waren getreden. Dat had mogelijk tijd gescheeld in het kunnen uitvoeren van experimenten met dit model stembiljet. Wij dringen er daarom op aan om voortgang te blijven maken met de ontwikkeling van het ontwerp van

de voor model 1 benodigde uitstalling, zodat daadwerkelijk in 2023, parallel aan model 2, experimenten kunnen worden gehouden met dit model.

Opschaling van de experimenten moet uitgangspunt zijn

De toelichting bij het ontwerpbesluit vermeldt dat het kabinet het voornemen heeft bij een drietal achtereenvolgende verkiezingen experimenten mogelijk te maken in een viertal (kleinere) gemeenten. Na elk experiment zal de regering het experiment evalueren en bezien of opschaling naar een groter aantal experimenteergemeenten tot de mogelijkheden behoort (p. 1, 7).

Vanuit het belang dat voldoende gemeenten en kiezers kunnen experimenteren met het nieuwe model stembiljet om zodoende een volledig en getrouw beeld over de toepassing van dit model te krijgen, benadrukken wij dat uitgangspunt moet zijn dát opschaling plaatsvindt na een succesvol doorlopen experiment. Na een positief gewaardeerd experiment is er immers geen reden meer om van opschaling af te zien. Een dergelijk uitgangspunt doet ook recht aan het bestuurlijk overleg dat wij met u over deze experimenten hebben gevoerd. Wij verzoeken u daarom dit uitgangspunt in de toelichting op te nemen en daarbij aan te geven naar hoeveel gemeenten opschaling zal plaatsvinden.

Het is gelet op genoemd uitgangspunt tevens van belang bij de geraamde kosten van het experiment (€ 0,7 miljoen per experiment uitgaand van vier gemeenten) vooraf en nadrukkelijk rekening te houden met een opschaling en dus met het voorhanden zijn van voldoende financiële middelen om ruimschoots op te schalen. Wij verzoeken u dit in de toelichting te verwerken.

In de toelichting staat voorts dat er wordt geklokt hoe lang de kiezer in het stemhokje is en dat ernaar wordt gestreefd kiezers bij het verlaten van het stemlokaal enkele vragen te stellen (p. 7). Wij gaan er logischerwijs vanuit dat ook deze werkzaamheden door een extern bureau worden uitgevoerd en dat de stembureauleden dan wel de gemeentelijke organisatie er op dit vlak geen extra taken bij krijgen. Klopt deze veronderstelling?

Elektronisch tellen versnellen

Het nieuwe model stembiljet vormt de opmaat naar het elektronisch kunnen tellen van de stemmen. Wij hebben het belang van het elektronisch kunnen tellen van de stemmen al meerdere malen onder uw aandacht gebracht. Elektronisch tellen draagt bij aan een betrouwbaar en veilig verkiezingsproces. Gemeenten willen dan ook graag deze vernieuwing van het verkiezingsproces versneld invoeren.

In de toelichting bij het ontwerpbesluit wordt niet ingegaan op de stap naar het elektronisch tellen van de stemmen. In de Nota naar aanleiding van het verslag bij het wetsvoorstel en ook in de Verkiezingsagenda 2030 wordt aangekondigd dat voorbereidingen worden getroffen om in de komende periode, parallel aan de experimenten met het nieuwe stembiljet, een test uit te voeren met elektronisch tellen en vervolgens hiermee te experimenteren. De voorbereidingen zijn er volgens de Verkiezingsagenda op gericht de testen uiterlijk in 2025 te houden en de eerste experimenten in 2026 uit te voeren.

Gelet op de alom gevoelde urgentie om elektronisch tellen mogelijk te maken, is dit tijdpad betrekkelijk lang. Indien het model stembiljet in 2022 kan worden gebruikt, is de vraag waarom het nog drie jaar moet duren voordat de eerste testen met elektronisch tellen van dit model kunnen worden uitgevoerd. In dit verband merken wij op dat het elektronisch tellen van dit model geen nieuw fenomeen is, maar daarmee al de nodige testen zijn gedaan.¹

¹ Zie Kamerbrief van 15 juni 2018 over evaluatie Tweede Kamerverkiezing van 21 maart, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31142-83.html>.

Wij verzoeken u daarom in de toelichting bij het ontwerpbesluit een doorkijk te geven naar het elektronisch tellen van de stemmen die met het nieuwe model zijn uitgebracht en daarbij tevens onderbouwd aan te geven waarom niet eerder dan in 2025 testen en in 2026 experimenten met elektronisch tellen kunnen worden uitgevoerd.

Overige opmerkingen

- Daar waar in artikel 14 van het ontwerpbesluit staat: “Artikel 9 komt te luiden (...) 21”, moet de verwijzing zijn: “P21”.
- In de toelichting bij artikel 9 van het ontwerpbesluit staat dat dit artikel erin voorziet dat indien het vertegenwoordigend orgaan besluit tot een herstemming, deze plaatsvindt volgens de regels van het experiment (p. 9). De wettelijke grondslag hiervoor lezen wij echter in artikel 9 zelf niet terug. De aangehaalde artikelen P 21 en V 4, vierde lid, Kieswet zien immers alleen op een nieuwe opname van de stembiljetten en niet op een herstemming. Wij verzoeken de tekst van het artikel hierop aan te passen.
- Artikel 11, tweede lid, van het ontwerpbesluit regelt wanneer logo's van twee of meer politieke groeperingen gezamenlijk worden geplaatst op het stembiljet en het overzicht van de kandidatenlijsten. Niet bepaald is *hoe* de logo's in dat geval op het stembiljet worden geplaatst (zoals de aan te houden volgorde). Biedt het model stembiljet dat op grond van artikel 4 bij ministeriële regeling wordt vastgesteld hierover uitsluit?

Wij vertrouwen erop dat u in het ontwerpbesluit rekening houdt met deze opmerkingen en bereid bent om die in de tekst en toelichting van het besluit te verwerken.

Met vriendelijke groet,

Vereniging van Nederlandse Gemeenten

mr L.K. Geluk
Algemeen directeur

Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken

S. Rijdsijk
Voorzitter